

Informaatio- aikakauden kynnyksellä?

Armand Mattelard:

Informaatioyhteiskunnan historia.
Vastapaino: Tampere 2003.

Ranskalainen Armand Mattelard kiinnostui informaatiosta ja viestinnästä vallan välineenä jo 1960-luvulla. Vuonna 1976 hän julkaisi marxilaisväritteisen teoksen ylikansallisten media-alan yritysten kasvavasta vaikutusvallasta, näiden käyttämistä ideologisista ”koneistoista” sekä globalisoituvasta ja yhdenmukaistuvasta kulttuurista. Mattelard onkin ollut tunnettu jo 1970-luvulta lähtien poliittisesti suorasanaisena ja aktiivisena kirjoittajana. Hän on johdonmukaisesti keskittynyt globaalien tason viestinnän, yhteiskunnan ja kulttuurin kentillä toimiviin valtasuhteisiin.

Hänen vuonna 2001 julkaistu kirjansa informaatioyhteiskunnan historiasta on vastikään suomennettu, mitä voi pitää vähintäänkin tarpeellisena tekona suomalaisessa kontekstissa. Teos on takakansitekstin mukaan ”näkemysellinen johdatus informaatioteknologian ja yhteiskuntahistorian suhteisiin”. Paljon lupaava kiteytys tuntuu kirjaa lukiessa osuvan nappiin. Kysymys ei ole kaikiksi informaatioyhteiskunnan taustatekijöiksi luettavien asioiden yhteenkoonnista tai läpikäynnistä eikä liion mukaansatempaavista, menneisyyteen sijoittuvista tarinoista nykyisten yhteiskuntasuhteittemme taustalla – näihin vaadittaisiin kirjalta aivan erityyppistä muotoa ja rakennetta. Mattelardin kirja näyttää hämäävän viattomalta; siinä on

tekstisivuja häthätää 150, se on kevyt ja kompakti. Mitään muuta kevyttä ja vaatimatonta siinä ei sitten olekaan, sillä sisältö on painavaa kuin mikä.

Mattelardin keskeisin lähtökohta on, että globaalien informaatioyhteiskunnan käsite on geopoliittinen konstruktio. Tämän mielessä pitäessään hän purkaa auki käsitteeseen ladattuja intressejä ja tarkastelee niiden taustajuonteita. Nämä juonteet lähtevät muun muassa mittavuuden ja lukupohjaisuuden käsittämistä kaiken totuuteen pyrkivän lähtökohdaksi. Nämä ajatukset saivat tulta alleen erityisesti valistuksen ajalla, 1600-luvulta alkaen. Muun muassa matematiikka, ajattelun automatisointi – johon liittyi uuden, universaalien kielen kehittäminen – todennäköisyyslaskenta ja tilastotiede haluttiin kohottaa ylivertaisiksi inhimillisten yhteiskuntien tarkastelun välineiksi. Ranskan vallankumouksen mainingeissa todennettiin ”geometrista utopiaa”, joka jakoi kansalaiset yhdenvertaisiksi ja hierarkisoi tilan hallinnollisiin yksiköihin muun muassa tilastollisten tarkastelujen perusteella.

Tieteellinen ja teollinen aikakausi jatkoi numeroiden palvomista ”ainoan varman totuuden ilmaisijoina”. Todennäköisyyksiin perustuva normi-ihminen tuli valtarakenteiden organisoinnin perustaksi. Kun organisoinnin periaatteet yhdistettiin teknisen kehityksen luomiin uusiin mahdollisuuksiin, alkoi teollinen aikakausi. (Numeraalisen) hallinnan vaatimus ulotettiin yhä pidemmälle, työnjaon hienojakoistumisesta yksilöllisten ajatusprosessien mekaniisointiin. Yhteiskunnasta haluttiin tehdä toimiva ja ”funktionaalinen” samojen teollisten

periaatteiden mukaisesti. Mattelardin mukaan länsimaista kehitystä luonnehtii se, että ”organisaatiota koskevat opin-kappaleet sivuuttavat politiikan: yhteiskuntaa hallitaan tieteellisen liikkeenjohdon periaatein”.

Mattelard liikkuu makrotasolla ja puhuu asioista passiivissa, tekstissä ”asiat tapahtuvat”. Hän on pragmaattisen yksinkertaistava tiivistäessään laajoja ja moniulotteisia asiakokonaisuuksia yksittäisten otsakkeiden alle. Toisaalta tämän voi myös ajatella olevan välttämätöntä, jotta päästään kompaktisti eteenpäin ja itse asiaan. Monen kymmenen vuoden kokemus kirjan aiheena olevien asiakokonaisuuksien miettimisestä näkyy jaarittelun ja selittelyn puuttumisena, ja tekstin tyyli pyrkiikin herättämään lukijassa luottamusta. Toisaalta Mattelard jättää asioiden välisten kytkösten varmistamisen ja assosiaatioiden testaamisen liiaksi lukijan harteille. Historiallisten juonteiden aukikeriminen nyky-yhteiskuntaa määrittävistä, usein epähistoriallisiksi tai universaaleiksi naamioiduista ominaisuuksista vaatii lukijalta aikaa, vaivaa ja asennetta.

1900-lukua käsitellään erilaisten viestintäteknologioiden ja vallan kytkösten kautta. Mattelard kysyy esimerkiksi, miten maailman jakautuminen ”itään” ja ”länteen” vaikutti tieto- ja viestintäteknologioiden kehittämiseen ja soveltamiseen. Vuosisadan lopun keskeisenä ideologisena doktriinina Mattelard käsittelee erilaisten ”loppujen” diskurssin tuottamista (vrt. historian loppu, ideologioiden loppu). Kysymys on valankumousretoriikasta, joka ammentaa polttoaineensa ohuesta, viipalemaisesta ja edistysuskoisesta historiakäsityksestä.

Juuri sen avulla saatamme heh-
kuttaa elävämme uuden, uljaan
ja universaalin informaatioai-
kauden kynnyksellä.

Informaatioaikakauden maa-
ilma on yksiselitteisen yksi-
napainen, eikä amerikkalainen
valta-asema perustu vain talous-
tieteeseen tai huippupolitiik-
kaan vaan ”markkinademokra-
tiaan” ja loppujen lopuksi koko
elämäntapamme muuttumiseen.
Yhdysvallat laskee itsensä maa-
ilmanvaltiaaksi jopa niin, että
globaalista politiikasta tulee sen
”sisäpolitiikkaa”. Toisaalta
Mattelard tuo esiin myös tämän
ajattelun vastavoimia ja uuden-
laista kansalaisaktiivisuutta, jo-
ka on kohahduttanut maailmaa
esimerkiksi mielenosoituksina
WTO:n kokousten yhteydessä.

Mattelard vyöryttää tiiviissä
paketissa ja löyhää kronologiaa
noudatellen lukijansa eteen asia-
kokonaisuuksia, kytköksiä, uu-
sien aatteiden silmuja ja luhis-
tumisia, nimiä ja vuosilukuja.
Tahti on niin hengästyttävä, että
välillä tulee mieleen, että on
kuin lukisi uuden ajan kriittiselle
maailmankansalaiselle toimi-
tettua raporttia niistä kirjoittajan
mielestä olennaisista seikoista,
jotka voidaan yhdistää nykyisen
”globaalin markkinatalouden”
mahdollistamaan informaatio-
teollisuuden leviämiseen ja sen
yhteiskunnallisiin vaikutuksiin.
Näkökulma on virkistävän ”toi-
senlainen” siinä mielessä, että
Mattelard viittaa anglosaksisen
ja ranskalaisen kehityksen lisäk-
si myös entiseen Tsekkoslo-
vakiaan, Kanadaan, Hollantiin,
Japaniin sekä Väli- ja Etelä-
Amerikkaan. Hänelle globaali
taso ei toteudu pelkästään eng-
lanninkielisessä maailmassa.

Tanja Sihvonen